

MALİ İŞLEM VERGİSİ

FINANCIAL TRANSACTION TAX

Birol UBAY*

Öz

2008 yılında patlak veren küresel ekonomik ve mali krizin baş aktörü olarak değerlendirilen finansal piyasaların vergilendirilmesi, Keynes'ten günümüze birçok kez gündeme gelmiştir. Ancak son krizin ölçeğinin ve mali etkisinin analizi, bu krizde en önemli payın giderek küreselleşen ve gelişen internet teknolojisini kullanan sermaye piyasalarına ait olduğu konusunda ortak bir görüş ortaya koymuştur. Bu bağlamda, başta Avrupa Birliğine üye ülkeler olmak üzere krizden etkilenen birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiye sahip ülke, sıcak para hareketlerinin yıkıcı etkisinden kurtulmak adına bu işlemler üzerinden alınacak bir mali işlemler vergisi uygulamasını tartışmaya başlamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Finansmanı, Ekonomik Kriz, Mali İşlem Vergisi

JEL Classification Code: H20 – General, H21 - Efficiency; Optimal Taxation, H24 - Personal Income and Other Nonbusiness Taxes and Subsidies, H27 - Other Sources of Revenue

ABSTRACT

Taxation of financial markets, which are considered as the central figures of the 2008 global economic and financial crisis, has always been argued since Keynes. However, there is a large consensus on the fact that capital markets, which have been constantly globalising and using developing Internet technology, have been the main reasons of the crisis. Many developed economies, particularly the EU members, which are affected by the crisis, now discuss a financial transaction tax in order to prevent the destructive effects of hot money movements.

Keywords: Public finance, economic crisis, financial transaction tax

JEL Classification Code: H20 – General, H21 - Efficiency; Optimal Taxation, H24 - Personal Income and Other Nonbusiness Taxes and Subsidies, H27 - Other Sources of Revenue

* Gelir Uzmanı

1- GİRİŞ

2008 yılında patlak veren ekonomik ve mali krizin, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler ve kamu finansmanı bakımından ağır ve yıkıcı etkileri olmuştur. Krizin bu yıkıcı etkilerinden OECD'ye üye birçok ülkenin yanında Avrupa Birliğine üye ülkeler de kendi paylarına düşeni almışlardır. Özellikle hükümetler ve krizden etkilenen ülkelerin vatandaşları, ortaya çıkan büyük çaplı maliyetlerle baş etmeye çalışırken, özellikle finans sektörünün krizin ortaya çıkmasındaki önemli rolü masaya yatırılmaya başlanmıştır. Avrupa Birliğinde ve uluslararası arenada, finans sektörünün krizinin maliyetleri ile baş etmede daha aktif bir katkısı olması ve bu sektör üzerindeki vergilendirme kurallarının değiştirilmesi hususunda güçlü bir kanı oluşmuştur.

Çalışmanın ilk bölümünde Tobin Vergisi ya da diğer adıyla Mali İşlemler Vergisinin 1930'lu yıllarda Keynes'in önerdiği menkul kıymetler vergisinden, 1970'li yıllarda James Tobin tarafından spekülasyon döviz hareketlerini kısıtlamaya yönelik olarak öne sürülen Tobin Vergisi ve son krizden sonra tekrar gündeme gelen mali işlemler vergisine kadar olan tarihsel süreci incelenecektir. İkinci bölümde ise Avrupa Birliğinde hâlihazırda 11 üye ülke tarafından farklı şekillerde uygulanan mali işlemler vergisinin ortak bir yapıya kavuşturulması için yürütülen Direktif çalışmalarının içeriği, Brezilya ve Şili uygulamaları incelenecektir. Son bölümde ise mali işlemler vergisinin küresel ölçekte uygulanabilirliği tartışılacaktır.

2- MALİ İŞLEMLER VERGİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Sermaye piyasalarının giderek küreselleşen yapısı, bu piyasaların uluslararası alanda birbirine daha çok kenetlenmesine yol açarken, son krizde olduğu üzere, bir domino etkisine de maruz kalmasına neden olmaktadır yani bir ülkenin mali işlemler piyasasında ortaya çıkan kriz, küresel ortamda diğer ülkelerin mali işlemler piyasalarındaki krizleri tetiklemekte ve küresel bir krize yol açmaktadır.

Her ne kadar küreselleşmenin ortaya çıkardığı sermaye hareketliliği, ülkeler bakımından kendi piyasalarına giren sıcak para akımıyla bir rahatlamaya yol açmış olsa da bu sıcak para hareketlerinin oldukça kaygan bir zemine sahip olması ekonomik dalgalanmalara ve hatta krizlere davetiye çıkarmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler bakımından oldukça önemli bir mali kaynak olarak görülen yabancı sermaye yatırımları, bunların kısa vadeli sıcak para şeklinde olması durumunda istikrarsız bir yapıya bürünmektedir. Bunun sonucunda hızlı bir şekilde ülkeye giren sıcak para, küreselleşen sermaye piyasalarındaki en ufak bir çalkantıda özellikle kriz zamanlarında, aynı hızla ülkeyi terk etmekte ve mali istikrarsızlığı arttırmaktadır.¹ Bu açıdan bakıldığında ülkeler açısından bu tür istikrarsız mali hareketliliğin kısıtlanması veya önlenmesinde en önemli silah vergilendirme aracının kullanılması olarak görülmektedir.

Dünya ekonomisinin karşılaştığı en yıkıcı küresel krizlerden biri olarak tarihe geçen "1929 Büyük Buhran" dan sonra finansal piyasaların vergilendirilmesi yönündeki ilk öneri Keynes tarafından ileri sürülmüştür. Keynes'e göre monetarist süreçler ile yönetilen bir pazarlar hiyerarşisi bulunmakta ve sermaye piyasası bu hiyerarşinin zirvesinde yer alarak mal ve emek piyasasını yönlendirmektedir.² Başka bir deyişle üretim, para hareketleri tarafından yönlendirilmektedir.

¹ Herr, H. (çev. Gündüz, Ü.), 2009, Keynes ve Keynesi Yorumlayanlar, Toplum ve Demokrasi, 3(6-7), Mayıs-Aralık, s. 103-124.

² John Maynard KEYNES, 1936, The General Theory of Employment, Interest, and Money, London; Macmillan

Keynes, spekülasyonların hâkim olduğu menkul kıymet piyasası üzerinden alınacak verginin spekülasyonları azaltarak, kaynakların piyasada etkin dağıtımını sağlayacak doğru fiyatları oluşturmaya yardım edeceğini ve böylece uzun dönemde istikrarı sağlayacağını öngörmüştür. Keynes'in bu önerisi, mal ve hizmet ticareti üzerinden değil, yalnızca menkul kıymet işlemleri üzerinden bir vergi alınmasına yöneliktir.³

Keynes'in menkul kıymetler üzerinden alınacak vergi önerisinden ilham alan diğer bir mali işlem vergisi önerisi de 1970'li yıllarda James Tobin tarafından ortaya atılmıştır. Günümüz finansal piyasaları ile kıyaslandığında, sermaye hareketliliğinin daha kısıtlı olduğu 1970'li yıllarda Tobin, finansal piyasaların piyasayı etkileyerek kar elde etmeye çalışan spekülâtörlerin hâkimiyeti altında olduğu varsayımıyla ticari akımlar da dâhil olmak üzere tüm döviz işlemleri üzerinden alınacak bir mali işlemler vergisinin gerekliliği üzerinde durmuştur.⁴ Tobin'e göre, bu vergi bir ülkede yabancı para üzerinden gerçekleştirilen tüm işlemleri kapsmalıdır ve ülke mukimi olmayan kişilerin ülke içinde sattıkları tüm mal, hizmet ve varlıklar karşılığında yapılan ödemelere uygulanması gerekmektedir.⁵

Tobin'in tarafından öne sürülen sermaye hareketlerine vergi konması fikri, Keynes'in menkul kıymet işlemleri üzerinden vergi alınmasına yönelik önerisiyle büyük benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte Keynes ve Tobin tarafından önerilen bu verginin uygulamanın kapsamı bakımından birbirinden farklılaştığını söylemek mümkündür. Keynes bu vergi ile menkul kıymetlerde oluşan spekülasyonları engellemek amacıyla vergiyi bir artı maliyet unsuru olarak savunurken, Tobin, bu vergi ile spot piyasalardaki işlemleri vergilendirmeyi amaçlamıştır.⁶

2.1- Mali İşlem Vergisi ile İlgili 2008 Sonrası Yaklaşım

James Tobin tarafından 1970'lerde önerilen ve Tobin Vergisi olarak adlandırılan finansal işlemler vergisi, Avrupa Birliğinin yaşadığı son krizle birlikte bu sefer Robin Hood Vergisi adıyla tekrar gündeme gelmiştir. Finansal işlemler vergisinin Robin Hood Vergisi olarak anılmasının nedeni ise 2008'de başlayan ve halen devam eden ekonomik ve mali krizin temel sorumlusu olarak gösterilen finans sektörünün vergilendirilmesi talebi ve bu vergilerin kamuya, yani krizden zarar gören halka aktarılacak bir nevi zenginden alıp fakire verileceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

AB'de yaşanan ekonomik kriz, özellikle finans sektörünü belli bir istikrar içinde tutmanın önemini göstermiştir. Krizin maliyetlerinin bir bölümünün, finans sektörüne kaydırılarak üye ülkelerinin payına düşen miktarın azaltılması ve kriz potansiyeli taşıyan yüksek riskli finansal işlemlerin sınırlandırılması için bu sektörün vergilenmesine yönelik yoğun bir çaba içerisine girilmiştir. Avrupa finans piyasasının yeniden yapılandırılmasına ilişkin bu çabalar arasında en dikkat çekici olan finansal işlemlerin vergilendirilmesi olmuştur. Daha önce Tobin Vergisi olarak adlandırılan Robin Hood Vergisi, AB resmi metinlerinde "Finansal İşlemler Vergisi" olarak adlandırılmaktadır. Finansal işlemler vergisine ilaveten yine finans sektörüne yönelik olarak "Banka Vergisi" ya da diğer adıyla "Finansal İstikrar Katkı Fonu" ve "Finansal Faaliyet Vergisi" de bulunmaktadır.

³ Herr, H. (çev. Gündüz, Ü.), 2009, "Keynes ve Keynesi Yorumlayanlar", Toplum ve Demokrasi, 3(6-7), Mayıs-Aralık, s. 103-124.

⁴ James Tobin, 1985, A Proposal For International Monetary Reform, Essays In Economics, Theory and Policy, Cambridge, MIT Press

⁵ A.g.e. sf: 494

⁶ Kenan Tağcı ve Erkan Demirbağ, Küreselleşme Sürecinde Sermaye Hareketlerinin Vergilendirilmesi: Tobin Vergisi, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Kış 2011 Cilt:2 Sayı:2, ss: 78-109

Diğer taraftan finansal işlemler vergisi AB ülkeleri içerisinde yeni bir uygulama olmayıp AB üyesi ülkelerde yıllardır çeşitli uygulamaları olan bir vergidir. Bununla birlikte AB çapında ve kapsamlı olarak uygulanan bir finansal işlemler vergisi de bulunmamaktadır. Nitekim AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve 2014 yılından itibaren AB genelinde uygulaması planlanan “Finansal İşlemler Vergi Tasarısı”, gerek yetki alanı gerekse kapsamda yer alan işlemler boyutuyla bugüne kadar ki en geniş çerçevedir. Söz konusu tasarıda, menkul kıymet ve tahvil alım satımlarında alış fiyatı üzerinden %0,1 oranında, türev araçların itibarî alım satım fiyatları üzerinden ise %0,01 oranında vergi alınması öngörülmektedir.

3- MALİ İŞLEMLER VERGİSİ İLE İLGİLİ ÖRNEK DÜNYA UYGULAMALARI

Küresel bir mali işlemler vergisi fikri Tobin tarafından ortaya atıldığı 1970’li yıllardan bu yana dünya üzerinde bazı ülkelerde uygulama alanı bulmakla beraber küresel ölçekte kabul görmüş bir vergi olmaktan uzaktır. Bunun nedeni genel olarak küresel ölçekte kabul görmüş bir mali işlemler vergisinin dünyanın en önemli sermaye piyasalarından vergi cennetlerine doğru sermaye kaçışlarına yol açacağı endişesidir.

Bununla birlikte özellikle 2008 ekonomik ve mali krizinin ardından, krizin baş aktörlerinden biri olarak kabul edilen mali piyasaların ve sıcak para hareketlerinin vergilendirilerek krizin maliyetlerine katkı sağlamaları fikri başta Avrupa Birliği olmak üzere birçok ülkenin gündemine girmiştir. Ancak hâlihazırda kısa vadeli sermaye hareketlerinin vergilendirilmesine yönelik bu tür vergisel yaklaşımlar tam olarak bir birlik sağlayamamış ve küresel ölçekte kabul görmemiştir.

3.1- Avrupa Birliğinde Mali İşlemler Vergisi

Avrupa Birliği, 2007 yılından ABD’de ortaya çıkan ve tüm dünyaya sermaye piyasaları vasıtasıyla bir kanser gibi yayılan mali krizden en çok etkilenen bölgelerden biri olarak öne çıkmıştır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken şey krizin ABD ve Avrupa’daki yansımalarının farklı oluşudur.

ABD’de ortaya çıkan kriz aslında kapitalist sistemin ortaya çıkardığı kar marjlarının azalması neticesinde suni olarak şişirilmiş finansal balonların patlaması ile ortaya çıkmıştır.⁷ Özellikle ABD’de otomotiv piyasalarında aşırı üretim nedeniyle kâr marjlarının düşmesi ve işçi ücretlerinde indirimle gidilmesi ya da toplu işten çıkarmalar bankalar tarafından düşük ücret geliri elde edenlere verilen riskli sub-prime mortgage kredilerinin geri ödenememesine ve evlerin kredileri geri tahsil edemeyen bankalarca haciz edilmesine sebep olmuştur. Ancak bu durum bir kelebek etkisi yaratarak gayrimenkul sektörünün de oldukça olumsuz etkilenmesine, satışların düşmesine, bankaların haczettikleri evleri satamamalarına, ev fiyatlarının düşmesine ve nihayetinde büyük kredi kuruluşlarının iflaslarına kadar devam eden bir süreci tetiklemiştir.

Aslında ABD’de ortaya çıkan bu mali kriz nasıl olmuşta tüm dünyaya bir anda yayılmıştır. İşte burada karşımıza küresel finansal aktörler çıkmaktadır. ABD’de bankalarca verilen sub-prime mortgage kredilerinin riskleri bu finansal aktörler tarafından başta Avrupa Birliği olmak üzere tüm dünya mali piyasalarına karlı türev ürünler olarak sunulmuş ve bunların riskleri yüksek fiyatlara satılmıştır. Bu da krizin ABD’den çok bu riskleri satın alan ülke mali piyasalarında daha yıkıcı hale gelmesine

⁷ Mustafa Durmuş, 2013, Kapitalizmin Krizi, Gazi Kitabevi, Ankara

neden olmuştur. Çünkü kriz ABD'den Avrupa Birliği piyasalarına doğru yayılırken özellik değiştirmiş ve bir borç krizi haline dönüşmüştür.

Bununla birlikte Euro Birliğine dâhil olmayan İngiltere gibi bağımsız bir merkez bankası olan Avrupa Birliği Üyesi ülkeler kriz karşısında maliye politikaları ve para politikalarını etkin bir şekilde kullanarak krizin etkilerini hafifletirken, Euro Bölgesine dâhil olan üye ülkeler ise krizle baş etmede etkin para ve maliye politikalarını bir arada kullanmaktan yoksun kalmışlardır. Avrupa Birliği Merkez Bankasının kriz anında etkin karar alma konusundaki yetersizliğine yanlış maliye politikaları da eklenince Yunanistan, Portekiz, İspanya gibi birçok AB Üyesi ülke ağır bir borç yükü altına girmiştir.

Esas itibarıyla Avrupa Birliğinde 2008 mali krizi Euro Bölgesine dâhil olan üye ülkelerde daha ağır şekilde hissedilmiştir. Bunun başlıca nedenlerinden birisi yukarıda belirtildiği üzere Euro Bölgesinde yer alan üye ülkelerin bağımsız bir merkez bankaları olmayışı ve dolayısıyla AB Merkez Bankası aracılığıyla uygulayacakları para politikalarının kısıtlı oluşu olmakla birlikte diğer bir nedende Avrupa Birliği'nde ortak bir vergilendirme politikasının uygulanma zorluğudur.

2011 yılında Avrupa Birliği Komisyonu, krizin baş aktörü olarak görülen sermaye piyasalarının gerçekleştirdiği mali işlemler üzerinden alınacak bir mali işlemler vergisi ile krizin maliyetlerine bu piyasalarının da ortak edilerek üye ülkelerin bütçe yüklerinin azaltılması amaçlarıyla 2008/7/EC sayılı ve "Sermaye Bulma Üzerindeki Dolaylı Vergileme" konulu direktifi⁸ değiştirmek üzere Avrupa Birliği Komisyonu 2011 yılında bir konsey direktifi önerisini tartışmaya açmıştır.⁹

Bu direktif önerisi ile Birlik düzeyinde ortak bir mali işlemler vergisi çatısının oluşturulması ve mali araçların el değiştirilmesi bakımından iç pazarın düzgün işlemesi ve rekabetin bozucu etkilerinden kaçınılmasının sağlanması amaçlanmıştır.

Bu Direktif önerisi ile Keynes'in "Menkul Kıymetler Vergisi" önerisi ile Tobin'in "döviz işlemleri üzerinden vergi alınması" önerileri harmanlanarak ortaya hem menkul sermaye işlemlerinin hem de türev piyasa işlemlerinin farklı oranlarda vergilendirilmesini içeren bir mali işlemler vergisi taslağı ortaya konmuştur.

Bununla birlikte, bu tür bir mali işlemler vergisinin tüm AB üyesi ülkelerde uygulanması zorunluluğu, özellikle sermaye piyasası işlemlerinden oldukça büyük pay alan İngiltere gibi Üye ülkelerin tepkisi ile karşılaşmıştır. Birlik düzeyinde kabul edilecek ortak bir mali işlemler vergisi nedeniyle hem İngiltere'nin Birlik bütçesine aktaracağı vergi gelirlerinde bir artış yaşanacağı hem de kendi menkul sermaye piyasalarında vergi cennetlerine doğru bir kaçışın olabileceği endişesi bu Direktif önerisinin Konseyde oybirliği¹⁰ sağlanamadığından veto edilmesine yol açmıştır.

Bunu takip eden dönemde özellikle krizden etkilenen üye ülkelerinde içine dâhil olduğu 11 üye ülke¹¹ Komisyona, güçlendirilmiş işbirliği kapsamında sadece bu 11 üye ülkeyi kapsayan bir mali işlemler vergisi uygulamasının hayata geçirilmesi için teklifte bulunmuştur.

⁸ Council Directive 2008/7/EC of 12 February 2008 concerning indirect taxes on the raising of capital, Official Journal of the European Union, 21.02.2008, L 46/11

⁹ COM (2011) 594 Final, 2011/0261 (CNS), Proposal for a Council Directive on a Common System of Financial Transaction Tax and Amending Directive 2008/7/EC, Brussels, 28.09.2011

¹⁰ 2007/C 306/01 Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, Official Journal of European Union, 13 December 2007

¹¹ Belçika, Almanya, Estonya, Yunanistan, İspanya, Fransa, İtalya, Avusturya, Portekiz, Slovenya ve Slovakya

Komisyon buna dayanarak hazırladığı yeni Direktif Önerisinde, Kurucu Anlaşmalardaki tüm gerekli şartları göz önünde tutarak, güçlendirilmiş işbirliğinin tamamlanmasına ve özellikle katılımcı olmayan Üye ülkelerin yetki, hak ve zorunluluklarına saygı gösterilmesini benimsemiştir. Komisyon'un Mali İşlemler Vergisine yönelik yeni Direktif Önerisi, 2011 yılındaki orijinal Önerisine dayanmakla birlikte, bazı eklemeler yapılmıştır. Buna göre;

Güçlendirilmiş işbirliğinin yeni durumu dikkate alınmıştır; yani mali işlemler vergisinin yetki alanı katılımcı Üye ülkeler ile sınırlandırılmıştır. Bu şekilde katılımcı Üye ülkeler içinde gerçekleşen mali işlemler bakımından vergileme 12 Şubat 2008 tarih ve 2008/7/EC sayılı sermaye toplama üzerindeki dolaylı vergiler konulu Konsey Direktifine¹² göre yapılacaktır. Önceki Komisyon Önerisi¹³ ile 2008/7/EC sayılı Konsey Direktifinde yapılması öngörülen değişikliklerden vazgeçilmiştir.

Vergiden kaçınma karşıtı düzenlemeyi daha da güçlendirmiştir. Bunu sağlamak için vergilendirme, halen ana prensip olan "Yerleşim yeri kuralının" bileşeni olan "İhraç yeri" prensibini nihai vergileme yeri olarak kullanmaktadır.¹⁴

3.2- Brezilya Uygulaması

1990'lı yıllarda Brezilya ekonomisinin içinde bulunduğu zor duruma rağmen, uygulanan yüksek faiz ve sabit döviz kuru politikası, ülkeyi uluslararası sıcak para akımlarının odak noktası haline getirmiştir. Bununla birlikte Brezilya'nın ekonomik göstergelerindeki kötü gidiş devam etmiştir. Artan kamu borçları, ülkeye giren yabancı sermaye ile finanse edilirken, ülke ekonomisinin dış şoklara karşı olan kırılganlığı hızla yükselmiştir.

Bu yıllarda özellikle, yüksek enflasyon oranlarını azaltmak için uygulanan politikalar neticesinde, reel faiz oranları hızla yükselirken, ülkeye giren yabancı sermaye miktarında hızlı artışlar yaşanmıştır. Ayrıca 1995-1997 yılları arasında Asya'da yaşanan kriz de, ülkeye giren yabancı sermaye miktarını attırmıştır. Bu gelişmeler neticesinde, kısa vadeli sıcak para hareketlerinin özellikle ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerinin önlenmesi için bazı önlemler alınması gündeme gelmiştir.¹⁵

2008 yılında küresel ölçekte bir ekonomik ve finansal krizin ortaya çıkması ile birlikte, ülkeye giriş-çıkış yapan yabancı sıcak para miktarının ülke ekonomisi üzerinde yaratacağı olumsuz etkiler masaya yatırılarak değerlendirilmiş ve birtakım önlemler alınması kararlaştırılmıştır. Bu önlemlerin alınmasında özellikle sıcak para girişlerinin, ülkenin milli parasının diğer ülke paraları karşısında daha değerli hale getirmesi neticesinde ihracat hacminin daralacağı ve bu durumun dış ticaret dengesi bozarak, dış borçları arttıracığı endişesi etkili olmuştur.

Krizin açığa çıkmasını takip eden bir yıl içinde Brezilya milli para birimi Real'in ABD Doları karşısında %25 oranında değer kazanması yukarıda bahsi geçen kaygıların gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu nedenle de cari işlemler açığının daha da derinleşmesinin ortaya çıkarabileceği işsizlik ve

¹² Council Directive 2008/7/EC of 12 February 2008 concerning Indirect Taxes on the Rising of Capital, Official Journal of the European Union, 21.02.2008, L46/11

¹³ COM (2011) 594 Final, 2011/0261 (CNS), Proposal for a Council Directive on a Common System of Financial Transaction Tax and Amending Directive 2008/7/EC, Brussels, 28.09.2011

¹⁴ Birol Ubay, 2014, Avrupa Birliği'nde Mali İşlemler Vergisi Uygulamasında Son Durum, Vergi Raporu Dergisi, yıl 22 Sayı 178 ss.101-109

¹⁵ Baker & McKenzie, 2012, Latin American Tax Transactions Guide, Erişim 2015, <http://www.bakermckenzie.com/files/Uploads/Documents/Spain/LatinAmericanTaxTransactionsGuide%202012.pdf>

ihracat kayıplarını önlemek amacıyla spekülatif nitelikli yabancı sermaye hareketlerinin vergilendirilmesi yoluna gidilmiştir.

2009 Ekim ayında hisse senetlerine gelen yabancı sermaye yatırım talepleri üzerine %2 oranında Mali İşlemler Vergisi konulmuştur. Mali İşlemler Vergisi öncelikle döviz transfer işlemleri, sigorta kontratları ve bono transferleri olmak üzere sabit getirili menkul kıymetler ve hisse senedi türünde işlem yapan kısa vadeli yatırımlara uygulanırken, uzun vadeli yatırımlar vergi dışı bırakılmıştır.

Mali İşlemler Vergisi oranı 2010 yılında %4'e, 2011 yılında ise %6'ya yükseltilirken vergiye tabi yabancı yatırımların vadesi de 90 günden 2 yıla çıkarılmıştır. Ayrıca döviz işlemleri üzerinden %0,38 oranında vergi alınmaktadır. 2010 Kasım ayına Brezilya şirketleri tarafından ihraç edilen Amerikan Depo Sertifikaları (ADR) ile ilgili işlemlere %1,5 oranında vergi getirilerek, yabancı yatırımcıların Brezilya şirketlerinin hisselerini almaları durumunda vergilendirilmeleri de sağlanmıştır.¹⁶

3.3- Şili Uygulaması

Brezilya'da olduğu gibi Şili'de de, 1995 Asya krizi ardından kontrolsüz yabancı sermaye hareketlerinin yükselişi, bu sıcak para miktarının artışının neden olabileceği finansal istikrarsızlığa bir çözüm bulunması arayışına yol açmıştır. Bu nedenle Şili, 1991-1998 yılları arasında ülkeye giren kısa vadeli yabancı sermaye miktarını denetim altına almak amacıyla kazançsız rezerv zorunluğu getirmiştir. Bu sisteme göre ülkeye giren kısa vadeli yabancı yatırımların %20'lik bir kısmı zorunlu karşılık olarak Merkez Bankasına yatırılmak zorundadır. Merkez Bankasına yatırılan bu miktarın geri alınabilmesi içinde en az bir yıllık bir sürenin geçmesi gerekmektedir. 1992 yılı sonlarında bu karşılık oranı %30'lara yükseltilirken, 1995 yılından sonra uygulamada yumuşamaya gidilmiş ve yıllık kişi başına 200.000 ABD Doları altında kalan transferler uygulama dışı bırakılmıştır. 1998'de karşılık oranı %10 seviyesine indirilmiş ve daha sonra tamamen kaldırılmıştır.

Uygulamanın en önemli getirisi, Şili'ye giren yabancı sermayenin yapısını değiştirmiştir. Kısa vadeli sıcak para şeklindeki yabancı sermaye hareketleri azalırken, uzun vadeli yabancı sermaye girişinde artış yaşanmıştır.¹⁷

4- MALİ İŞLEMLER VERGİSİNİN KÜRESEL OLARAK UYGULANABİLİRLİĞİ

ABD'de düşük geliri kişilere ve risk oranı yüksek kişilere verilen sub-prime mortgage kredilerinin geri ödenmesinde yaşanan zorluklar ve bunun akabinde Amerikan konut ve bankacılık sektöründe yaşanan kriz, daha sonra tüm dünyayı saran bir yangın haline gelen küresel finans krizine dönüşmüştür. Özellikle 2008 yılının son aylarında patlak veren küresel finans krizi nedeniyle küresel sistemde yer alan birbirine bağlı ekonomiler büyük hasara uğramıştır. Ülke ekonomilerinde, özellikle ABD, İngiltere ve Avrupa ülkelerinde meydana gelen ciddi kayıplar, kredi kuruluşlarının ve bankaların iflaslarıyla veya devletleştirilmesi ile sonuçlanmış buna bağlı olarak sektör daralmaları ve işsizlik artmaya başlamıştır.

1929 Büyük Buhran'dan sonra dünyanın karşılaştığı en yıkıcı küresel ekonomik ve mali kriz olarak 2008 ekonomik ve mali krizinin baş aktörü olarak görülen sermaye piyasalarının, krizin etkilerini

¹⁶ Thornton Matheson, Taxing Financial Transactions: Issues and Evidence, IMF Working Paper Fiscal Affairs Department WP/11/54 ,

¹⁷ Juan A. Correa, Miguel Lorca ve Francisco Parro, (2015), Measuring the Impact of Financial Taxation on Capital, MPRA Paper No. 64378, İnternet Erişim 2015, http://mpr.ub.uni-muenchen.de/64378/1/MPRA_paper_64378.pdf

giderilmesinde üstlenmesi gereken mali katkı paylarının arttırılması yönündeki giderek artan görüşlerin desteklediği Mali İşlemler Vergisi diğer adıyla Tobin Vergisi 1970'lerden sonra tekrar dünya ekonomilerinin gündemine girmiştir.

James Tobin tarafından 1970'li yıllarda ortaya atılan ve kendi adıyla anılan "Tobin Vergisi" daha çok finansal piyasalarda hızlı küreselleşme nedeniyle görülen değişiklikler ve bunların reel piyasalar üzerindeki olumsuz etkiler dolayısıyla döviz işlemleri üzerinde alınması öngörülen uluslararası bir vergi önerisidir.¹⁸ Tobin, bu verginin uygulanması için uluslararası bir anlaşmanın sağlanmasını öngörürken, verginin her ülkenin kendi yetki alanı içinde uygulayabileceği tek tip bir vergi olması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Kısacası bir ülke kendi sınırları milli egemenlik sınırları içinde gerçekleşen tüm döviz işlemleri üzerinden bir vergi toplayacaktır. Bu şekilde sermaye hareketleri üzerine konulan düşük oranlı bir vergi ile kısa vadeli spekülasyon sermaye hareketlerinin karlılığı azaltılarak bu tür hareketler yavaşlatılacaktır. Ancak uzun vadeli yatırım odaklı sermaye hareketleri bu vergiden etkilenmeyecektir¹⁹ yani yatırım vadesi ne kadar uzun olursa verginin yatırım üzerindeki etkisi daha az olacaktır.

Bununla birlikte Tobin Vergisinin ya da küresel ölçekteki bir mali işlemler vergisinin dünya finans piyasaları üzerinde uygulanabilirliği tartışmalıdır. Her şeyden önce bunun için küresel anlamda bir uzlaşma ve uyumlaştırılmış bir vergilendirme sisteminin uygulanması gereklidir. Bu açıdan bakıldığında 28 Üyeli Avrupa Birliği'nde bile hali hazırda sadece 11 Üye ülke ortak bir mali işlemler vergisi uygulanması konusunda uzlaşmaya varmıştır. Ancak halen bu vergi ile ilgili ortak bir düzenleme yapacak Direktif yasalaştırılamamıştır. Üye ülkelerin, kendi ulusal mevzuatlarına göre finansal işlemler üzerinden aldıkları vergiler farklılaşmaktadır.

Üzerinde küresel olarak ya da bölgesel (AB'de olduğu gibi) bir uzlaşma sağlanamamış bir Mali İşlemler Vergisinin uygulanması, bu vergiyi uygulayan ülkeler bakımından kısa vadeli finansal sermayenin hatta bazı durumlarda uzun vadeli sermayenin, bu verginin alınmadığı ülkelere ya da bölgelere kaçışına neden olabilecektir. Özellikle internet ve bilgisayar teknolojilerinin çok geliştiği bu dönemde, bu tür sermaye kaçışları sadece bir tuşa basarak gerçekleştirilebileceğinden bunun önüne geçilmesi oldukça zor görünmektedir.

Bunun yanı sıra, böyle bir verginin uygulanması halinde, finansal sermaye kendini vergiden muaf olan off-shore piyasalara doğru transfer etmeye başlayacaktır. Yani mali işlemler vergisinin uygulandığı menkul kıymetler piyasalarından kaçan sermaye, bu vergiyi uygulamayı ret eden menkul kıymetler piyasalarına yönelerek serbestçe bu piyasalarda işlem yapacaktır sonuç olarak da verginin üzerinden alınacağı vergi matrahı küçülerek yok olacaktır.²⁰

Tobin Vergisi ya da diğer adıyla Mali İşlemler Vergisinin uygulanabilirliğinin önünde verginin oranının ne olacağı, uygulama alanının genişliği, uygulamayla ilgili uluslararası bir uzlaşmanın olmayışı gibi birçok engel sayılabilirse de esas olarak verginin uygulanması ile ilgili teknik ve politik engellerin ya da kaygıların bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Özellikle küresel ölçekte çok güçlenen finans sektörü

¹⁸ James Tobin, 1985, A Proposal For International Monetary Reform, Essays In Economics, Theory and Policy, Cambridge, MIT Press

¹⁹ Peter Wahl ve Peter Waldow, 2001, Currency Transaction Tax-A Concept With a Future Weed Working Paper. <http://waronwant.org/tobin/weed.pdf>

²⁰ Kenan Tağcı ve Erkan Demirbağ, Küreselleşme Sürecinde Sermaye Hareketlerinin Vergilendirilmesi: Tobin Vergisi, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Kış 2011 Cilt:2 Sayı:2, ss: 78-109

bu tür bir verginin uygulanmasına karşı çıkmaktadır.²¹ Başta ABD ve İngiltere olmak üzere uluslararası finans çevreleri, Tobin Vergisine karşı çıkararak para piyasalarının istikrarının sağlanmasını istemektedirler. Bunun nedeni toplam döviz transferlerinin yarısına yakın belki daha fazla bir kısmı ABD ve İngiltere’de gerçekleşmektedir ve bu piyasalarda küresel veya yerel ölçekteki bir mali işlemler vergisi uygulaması bu piyasalarda işlem gören sermayenin kaçışına neden olacaktır.

Türkiye’de Mali İşlemler Vergisi ya da diğer adı ile Tobin Vergisi uygulaması bakımından benzerlik göstermekle birlikte tam anlamıyla bu verginin içeriğini ve amacını kapsamayan Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF)²² ve Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV)²³ gibi vergiler bulunmaktadır. Ancak bu vergilerin kısa vadeli yabancı sermaye hareketleri üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır.

5- SONUÇ

Yaşanan son ekonomik ve mali krizin yol açtığı ağır mali yüklerden kurtulmak isteyen gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler, krizin baş sorumlusu olarak gördükleri finansal piyasalar üzerindeki vergilendirme politikalarını gözden geçirerek bu piyasalar üzerinden vergi yolu ile bütçelerine aktaracakları paylar ile bir rahatlama sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu durum 1936 yılında ilk önce Keynes tarafından öne sürülen daha sonra 1970’li yıllarda Tobin tarafından tekrar gündeme getirilen sermaye piyasası işlemleri üzerinden vergi alınması fikrinin krizden çıkışta yeni bir bütçe geliri olarak yeniden tartışılmaya hatta bazı ülkeler tarafından uygulanmaya başlamasına neden olmuştur.

James Tobin tarafından döviz piyasası işlemlerini kontrol altına almak amacıyla öne sürülen ve kendi adıyla anılan Tobin Vergisi her ne kadar spekülasyon sermaye hareketlerini kontrol altına almayı amaçlayan bir vergi önerisi olarak 1970’li yıllarda gündeme gelse de, günümüz küresel finans piyasalarının muazzam büyüklüğü yanında o yılların sermaye hareketliliği kıyaslanamayacak kadar küçüktür. Bu nedenle sermaye piyasalarının bu verginin uygulanmasına karşı gösterdikleri direnç verginin uygulanabilirliği önünde en büyük engeli oluşturmaktadır. Ayrıca böyle bir verginin sadece tek bir ülke sınırları içinde yada ayrı ayrı birkaç ülkede farklı şekillerde uygulanması, bu ülkelerde yer alan sermaye piyasalarındaki spekülasyon para kaynaklarının hızla verginin uygulanmadığı diğer sermaye piyasalarına doğru kaçışına neden olacaktır. O yüzden mali işlemler vergisinin etkin ve doğru bir şekilde uygulanabilmesi bu vergi üzerinde sermaye piyasalarına yön veren ekonomilerin uzlaşmasını ve vergi cennetlerine doğru sermaye kaçışının engellenmesine bağlıdır.

2008 Küresel mali krizinin mali etkilerinden kurtulabilmek ve yeni bütçe kaynakları sağlamak amacıyla Avrupa Birliği Komisyonu 2011 yılında mali piyasaların kontrol altına alınması ve bu piyasalarda gerçekleşen mali işlemler üzerinden bir mali işlemler vergisi alınması yönünde AB düzeyinde bir mevzuat düzenlemesi yapılması için Konsey’e bir Direktif önerisi sunmuş ancak bu hususta oybirliği sağlanamadığından kabul edilmemiştir. Bunun üzerine 2013 yılında güçlendirilmiş işbirliği kapsamında 11 Üye ülkeyi kapsayan yeni bir Direktif önerisi Konseye sunulmuştur. Ancak bu Öneri de halen bir kabul görmemiştir.

²¹ David Felix, 1995, “Financial Globalization and the Tobin Tax, Challenge Vol.38. Issue 3, May/June 56-59 <http://search.epnet.com>

²² Banka kredilerine, yurtdışından sağlanan kredilere ve vadeli ithalata uygulanan bir vergidir.

²³ Bankaların, bankerlerin ve sigorta şirketlerinin müşterilerine sundukları hizmetler karşılığında aldıkları ücretler üzerinden ödedikleri vergidir.

Dünya üzerindeki diğer uygulamalara bakıldığında mali işlemler vergisinin kısa süreli sermaye hareketlerinin olumsuz etkilerinden kurtulmak için uygulandığı ve gerçekten sıcak para akımlarını uzun vadeli sermaye yatırımlarına dönüştürmeyi başarabilen tek uygulama Şili örneğidir.

Bu bakımdan mali işlemler vergisinin küresel ölçekte uygulanabilir olmasının önünde ülkelerin bu yöndeki isteksizliklerinin en büyük engel olarak durduğu söylenebilir. Özellikle küresel sermaye akımlarının güçlü olduğu ülkelerde bu tür bir verginin uygulanması yönünde lobicilik faaliyetleri yapılmaktadır.

Bu tür bir verginin küresel ölçekte uygulanmasının zorluğu göz önüne alındığında, mali işlemler vergisini uygulayan ülkelerdeki menkul sermaye piyasalarında işlem gören kısa süreli sermaye veya döviz hareketlerinin vergisel avantajları yüksek olan başka piyasalara doğru bir kaçış eğilimine girecekleri aşikârdır.

KAYNAKÇA

- Baker & McKenzie, 2012, Latin American Tax Transactions Guide, Erişim 2015, <http://www.bakermckenzie.com/files/Uploads/Documents/Spain/LatinAmericanTaxTransactionsGuide%202012.pdf>
- COM, 2011, 594 Final, 2011/0261 (CNS), Proposal for a Council Directive on a Common System of Financial Transaction Tax and Amending Directive 2008/7/EC, Brussels, 28.09.2011
- CORREA, J.A., LORCA,M., ve PARRO,M., 2015, Measuring the Impact of Financial Taxation on Capital, MPRA Paper No. 64378, İnternet Erişim 2015, http://mpa.ub.uni-muenchen.de/64378/1/MPRA_paper_64378.pdf
- Council Directive 2008/7/EC of 12 February 2008 concerning Indirect Taxes on the Rising of Capital, Official Journal of the European Union, 21.02.2008, L46/11
- DURMUŞ, M., 2013, Kapitalizmin Krizi, Gazi Kitapevi, Ankara
- FELIX, D., 1995, "Financial Globalization and the Tobin Tax" Challenge Vol.38. Issue 3, May/June 56-59 <http://search.epnet.com>
- Herr, H. (çev. Gündüz, Ü.), 2009, "Keynes ve Keynesi Yorumlayanlar", Toplum ve Demokrasi, 3(6-7), Mayıs-Aralık/2009
- KEYNES, J.M., 1936, The General Theory of Employment, Intrest, and Money, London; Macmillian
- Matheson, T., Taxing Financial Transactions: Issues and Evidence, IMF Working Paper Fiscal Affairs Department WP/11/54 ,
- TAĞCI, K. ve DEMİRBAĞ, E., 2011, "Küreselleşme Sürecinde Sermaye Hareketlerinin Vergilendirilmesi: Tobin Vergisi, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Cilt:2 Sayı:2
- TOBIN, J., 1985, A Proposal For International Monetary Reform, Essays In Economics, Theory and Policy, Cambridge, MIT Press
- UBAY, B., 2014, Avrupa Birliğinde Mali İşlemler Vergisi Uygulamasında Son Durum, Vergi Raporu Dergisi, yıl 22 Sayı 178
- WAHL, P. ve WALDOW, P., 2001, Currency Transaction Tax-A Concept With a Future, Weed Working Paper., Erişim 2015, <http://waronwant.org/tobin/weed.pdf>
- 2007/C 306/01 Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, Official Journal of European Union, 13 December 2007